

VOJTĚCH KOLMAN:**Idea, číslo, pravidlo**

Praha: FILOSOFIA 2012, 474 s.

Vojtěch Kolman je v českém a slovenskom filozofickom prostredí známy dielami z analytickej filozofie. Výnimkou nie je ani jeho posledná monografia s názvom *Idea, číslo, pravidlo*, ktorá predstavuje úvod do analytickej filozofie, nie však pre čitateľa, ktorý sa s ňou ešte nestretol, ale pre čitateľa oboznámeného s touto oblasťou filozofického myslenia. Autor prevažne na základe prác Fregeho, Wittgensteina a Brandoma sleduje líniu tzv. „normatívneho, resp. sociálne orientovaného pragmatizmu“ (s. 440), ktorá nie je v rámci analytickej filozofie bežným prístupom. Jeho cieľom nie je len „sledování toho, čím se tradiční disciplíny teoretického rozumu, tj. filosofie, logika a matematika, mají či mohou zabývat“ (s. 28), ale aj to, v akom zmysle je svet, v ktorom prebývame, náš.

V prvej časti s názvom *Idea* autor zdôrazňuje vymedzenie filozofie nie ako vedy, či náuky, ale vo wittgensteinovskom zmysle ako činnosti s terapeutickou funkciou. Takýto obraz filozofie sa primárne prepája s platónskymi dialógmi a konkrétne s Platónovou dialektikou, pretože obraz analytickej filozofie založenej na vedeckosti by viedol len k „jalovější metafyzice“ (s. 39), a nie k vysvetleniu komplikovaného vzťahu človeka a sveta. V prvej kapitole s názvom *Filosofie jako vyslovování nevyslovitelného* odmieta Kolman metafyzické používanie slov vo filozofii, ale spolu s analytickou filozofiou sa obracia na slová bežného jazyka a ich používanie v každodennom živote. Už v tejto časti poukazuje na problém pravdivosti a problém významu. V zhode s cieľmi svojej práce hľadá vo Fregeho dielach pragmatický aspekt, ktorý sa ukazuje v jeho chápaní významu – „význam slov nechápe ontologicky (platonisticky), ale v rámci pragmaticko-holistické techniky substituce jako invariant výrazů substituovatelných salva veritate, tedy jako stabilní prvek nějakého úzu“ (s. 49-50). Fregeho chápanie významu Kolman prepája s Platónovým a podobne postupuje aj v ďalších kapitolách monografie, kde hľadá podobnosti medzi Platónovou ideou a Fregeho definíciou čísla.

Po miernom odklone od spomínaného platónsko-fregeovského prepojenia v druhej kapitole *Co je metafyzika?*, kde sa venuje analýze pojmov možnosti a pravdivosti, sa k nej autor opätovne vracia v tretej kapitole s názvom *Co je platonismus?*, kde sleduje interpretáciu Fregeho ako platonika, ale nie vo vulgárnom zmysle slova. Frege v tejto interpretácii nadväzuje na Platónovu dialektickú metódu, ktorá má byť „vědomou reflexí, analýzou významu (vědecké) promluvy a úsudku“ (s. 107). Na druhej strane sa však zdôrazňuje aj Fregeho holistická pozícia na príklade analýzy pojmu čísla, kde už autor špecifikuje, že sa zameriava na holizmus sémantický, a teda aj na sémantický platonizmus. Kolman prepojenie holizmu a platonizmu vo Fregeho diele podrobnejšie skúma aj v nasledujúcej kapi-

tole *Co je pragmatismus?* na pozadí teórií pravdivosti. Zároveň v tejto kapitole ne stráca zo zreteľa cieľ celej práce – predstaviť Fregeho aj ako pragmatika, avšak tiež nie v bežnom slova zmysle. „Pragmatismus jen zdůrazňuje tuto účelově orientovanou a vzájemně provázanou volbu pojmů či pojmových rámců, aniž by popíral, že pokud je daný rámec zvolen, je spousta věcí objektivně a do značné míry provždy rozhodnuta“ (s. 199).

Druhá časť monografie *Číslo* sa zameriava na filozofiu matematiky nie v zmysle opisovania matematických problémov, ale ich opisu ako problému prostredníctvom jeho jazyka a formy. Ako je zrejmé z názvu, autor rozoberá číslo ako filozofický problém jednak na základe dejinnofilozofických úvah, jednak prostredníctvom matematických problémov a pojmov. V dejinnofilozofickej časti sleduje naďalej líniu Platón – Frege, ako nám naznačili predchádzajúce kapitoly, tentokrát ju však dopĺňa o interpretácie Kantovej a Fregeho koncepcie čísla. Vo Wittgensteinovom diele sa zameriava na pojem pravidla, konkrétne na vzťah implicitného a explicitného, ktorý sa opakovane objavuje aj v nasledujúcich častiach monografie. Šiesta a siedma kapitola (*Kontinuum v zrcadle analytickej filozofie a Gödelovy věty a hranice rozumu*) sa už konkrétne venujú filozofickému rozboru matematických problémov a pojmov kontinua, paradoxov, rekurzie, pravdy, dôkazu a pod. Napriek tomu, že sa autor snaží udržať ciele a hlavné body svojho projektu, čitateľ bez vyššieho matematického vzdelania sa miestami stráca v detailnom rozbere problémov, ktoré dokáže len ťažko bez odbornej asistencie posúdiť. Dôraz na pragmatickú interpretáciu problémov sa mení na ich potenciálnu riešiteľnosť na základe „rozumného“ pojmu pravdivosti (s. 338), ktorý je založený na adekvátnosti danému historickému obdobiu.

Posledná, tretia časť s názvom *Pravidlo* sa opäť vracia k hlavným predstaviteľom analytickej filozofie, a to v dvoch hlavných oblastiach: jednak sa zameriava na logické problémy a formalizmus, jednak sa zaoberá vzťahom človeka k svetu. Ôsma kapitola *Co a k čemu je formální logika* opäť sleduje líniu formálnej logiky v celých dejinách filozofie. Podľa Kolmana uvažovať formálne znamená „postulovať podľa jazykového schématu, ktoré nám dovoľuje prechádzať ‚mezi větami, aniž bychom museli sledovat, co říkají, ale jenom, jak to říkají“ (s. 343-344). Historicko-filozofická analýza začína interpretáciou eleatskej a platónskej dialektiky, teda metódy delenia pojmov. Autor zdôrazňuje jej podobnosť s terapeutickou úlohou filozofie v neskorých Wittgensteinových prácach a zároveň poukazuje na úlohu danej metódy v našom vzťahu k svetu: „[z]ajišťuje vztah idejí (schémat) k (přirozenému) světu naší běžné argumentační praxe, a tedy překonává oddělení obou, aniž by nás nutila k jejich nivelizaci“ (s. 351). Úlohu formálnej logiky vo vede sleduje v Kantovej transcendentálnej filozofii, kde za primárny prístup človeka a vedy k svetu považuje to, že práve náš rozum predpisuje kauzalitu prírode v súlade s kategóriami myslenia, a nie opačne (že by teda kauzalita bola súčasťou prírody, ktorú rozum len vníma). Od Kanta postupuje autor späť k Fregeho filozofii, ktorú zdôrazňuje v celej monografii, a na základe jej analýz sa snaží zodpovedať otázku, či je vôbec formálna logika možná. Pri odpovedi sa obracia k pragmatickým východiskám svojho myslenia a formálnu logiku relativizuje do podoby noriem, ktoré vytvárame na základe pozorovania pravidelností a udržiavame ich len dovtedy, kým „se to ukáže prakticky neúnosné“ (s. 372).

Vzťah implicitného a explicitného, ktorý autor naznačil v druhej časti monografie, je detailnejšie opísaný práve v poslednej tretine knihy. V deviatej kapitole s provokatívnym názvom *Říká logicismus něco, co se říkat nemá?* oboznamuje čitateľa s Brandomovým inferencializmom a zaraďuje ho medzi troch najvýznamnejších filozofov analytického myslenia, ako sa dozvedáme z obálky knihy – popri Fregeho obrate k jazyku a Wittgensteinovom pragmatickom obrate považuje Brandomov sociálny obrat za posledný moment opisu reality. Podľa Brandoma je logika činnosťou, v rámci ktorej implicitné pravidlá nášho jazyka vyjadrujeme explicitne. Užívatelia jazyka hovoria o svojom konaní, a tak rozvíjajú hru, v ktorej zdôvodňujú svoje konanie a požadujú takéto zdôvodnenie aj od iných užívateľov jazyka. V kontexte Wittgensteinových a Brandomových hier odpovedá Kolman aj na otázku z názvu kapitoly a prináša tak netradičnú kritiku logicizmu z pozícií analytickej filozofie – vyčíta mu, že sa snažil pravidlá uchopiť ako celok bez toho, aby sa odvolal na prax umožňujúcu ďalší vývoj či korekciu. Kapitola znovu končí pragmatickým záverom: „Neexistuje žiadny dobrý dôvod, proč by měl existovat právě jeden provždy fixovaný a nerevidovatelný logický systém“ (s. 394).

Desiata kapitola *Já, ty a náš svět. Bipolární analýza významu a její proměny* predstavuje vyústenie Kolmanových analýz v kontexte analytickej filozofie. Predstavuje akýsi praktický záver teoretických skúmaní, ktorý má čo povedať každej ľudskej bytosti, nielen profesionálnemu filozofovi. Autor nám predstavuje analytickú verziu transcendentalizmu, ktorá je založená na intersubjektivite ako svojom východisku, na primáte propozicionálneho súdu nad všeobecnými predstavami a na analýze pojmu pravidla. Analytický transcendentalizmus podľa neho vyúsťuje, ako sme už spomínali, do Brandomovho sociálneho obratu. Jeho praktický aspekt predstavuje redefinovanie pojmu poznania, ktoré nie je len niečím, čo pasívne prijímame, ale „něčím, k čemu se (duše – K. H.) vůči někomu zavazuje a co musí být tím někým jako závazek rozpoznáno“ (s. 401). Kolman v tejto kapitole rozvíja aj tzv. bipolárnu analýzu skutočnosti a stále sa pridŕžajúc historickofilozofických úvah sleduje jej premeny. Pôvodná dichotómia *ja – svet*, ktorú vidí ako problém možnosti zmysluplnej definície, sa premieňa na bipolaritu riadenia sa pravidlom a na Wittgensteinove motívy vysloviteľného v protiklade k nevysloviteľnému, súkromného v protiklade k verejnému a explicitného v protiklade k implicitnému. Kolman sa však nezastavuje pri analýze týchto pojmov, ktoré sa často považujú za vrchol toho, čo priniesla analytická filozofia. Pozitívne hodnotím tretí krok postupnosti, ktorý urobil k prepojeniu záverov analytickej filozofie a každodenného života v podobe bipolarity *ja – ty*. Poznanie tak nezáleží od jedinej konkrétnej osoby, ale je vždy v dôsledku udávania a požadovania dôvodov sociálnou činnosťou. Predstava sveta a vonkajšej skutočnosti sa preto zakladá na praxi, na perspektíve inej osoby, ktorá nám zaručuje, že nejde o chybné poznanie. Len na základe vzťahu *ja – ty* môže „vzniknout něco jako význam, pravdivost či reference“ (s. 441).

Monografia je celkovo veľmi dobrým prehľadom myslenia a vývoja analytickej filozofie pre pokročilého čitateľa. Viaceré časti recenzovanej práce boli predtým publikované ako samostatné štúdie. Jednotlivé kapitoly môžu dobre poslúžiť aj ako študijný materiál pre študentov dejín filozofie. Na druhej strane však treba podotknúť, že autor v porovnaní

s doteraz publikovanými štúdiami nemení dostatočne obsah jednotlivých kapitol. Napríklad podkapitoly 6. 2. 2 – 6. 2. 3 sú identické s časťami článku *Jak pojmenovat reálné číslo?*.¹ Aj báza štúdií, na ktorej je monografia postavená, sa ukazuje v častom opakovaní a opätovnom vysvetľovaní tých istých filozofických otázok či problémov. Napríklad fakt, že analytická filozofia preformulovala otázku „Čo je A?“ do podoby „Čo je význam slova A?“ a ďalej na „Aké je použitie slova A v jazyku?“, sa opakuje v niekoľkých kapitolách (s. 104, 170, 226, 240, 400). Podobne autor v tretej časti monografie odkazuje na inferenčnú schému (s. 360, 370, 388), čo je síce funkčné v jednotlivých článkoch, ale v monografii budí dojem neustáleho sa navracania k otázkam, ktoré sa už riešili, a to napriek tomu, že autor postupuje v analýze problémov vpred. Kniha *Idea, číslo, pravidlo* však vo svojej celkovej podobe významne obohacuje priestor analytickej filozofie v Čechách i na Slovensku a stáva sa nevyhnutnou súčasťou uvažovania o jej problémoch s posunom k pragmatickému a sociálnemu výkladu jej úloh. Preto ju vrelo odporúčam do pozornosti našej filozofickej verejnosti.

Katarína Hrnčiarová

Katarína Hrnčiarová
Katedra filozofie a dejín filozofie
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
Moyzesova 9
040 01 Košice
SR
e-mail: kat.hrnciar@yahoo.com

EMMANUEL LEVINAS:

Œuvres 1. Carnets de captivité et autres inédits

1. vyd. Paris: Bernard Grasset/Imec 2009, 504 s.

Čitatelia E. Levinasa majú vynikajúcu možnosť obohatiť svoje poznatky o diele tohto výnimočného filozofa. Vďaka niekoľkoročnému úsiliu Jean-Luc Mariona, Rodolphe Calina a Catherine Chalierovej v roku 2009 uzrel svetlo sveta prvý zväzok Levinasových zbraných spisov (vydaniu predchádzal dlhý právny spor medzi dedičmi, Levinasovou dcérou, ktorá bola proti publikovaniu nevydaných textov, a jeho synom). V našich východoeurópskych končinách však o tejto knihe na stránkach filozofických časopisov abscentuje akákoľvek zmienka.

¹ Kolman, V. (2011): Jak pojmenovat reálné číslo? *Organon F*, 18 (3), 283-301.